

93.

БЕСЕДА о осам векова Хиландара¹⁾

Лета Господњег 305. Свети Антоније Велики, како пише ученик му Свети Атанасије у *Житију* његовом (§14), засновао је у Египатској пустињи са монасима прве манастире: „Говорећи свима да ништа у свету не претпостављају љубави Христовој, разговараше са њима да се сећају будућих добара (на Небу) и према нама (пројављеног) човекољубља Божијег, *Који Сина Свога не пошлеше, него Га предаде за све нас* (Рим.8,32), — тако је многе убедио да изаберу монашки живот. И тако надаље постадоше по горама манастири, и пустиња би претворена у град од монаха, који изиђоше од својих (рођака и домова) и уписаше се у грађане на Небу“.

Овако је почео организован у манастире живот монаха на Хришћанском Истоку, мада су ови први манастири били углавном **лавре**, тј. мања или већа монашка села (тј. насеља у колибама), окупљена око једног духовног средишта.

---

¹⁾ Скинуто са траке. (*Глас Требиња*, од 17. априла 1998; *Видослов*, бр. 14/1998, 24-28; *Споменница Јовану Дучићу*, 665-668).

Исте ове 305. године ступио је на престо Свети цар Константин, који је, као што је познато, заједно са својом мајком Светом Јеленом помагао а и оснивао многе манастире. Владимир Ћоровић у својој историји Свете Горе и Хиландара (издао Манастир Хиландар 1985. у Београду) пише: „Кад је Константин Велики, кога многе манастирске традиције, чак и у Херцеговини, истичу као свог оснивача, хтео да подиже своју престоницу (Цариград), он је био најпре изабрао Атонски мореуз (на улазу у Свету Гору) као најподесније место, али је одустао од те намере кад му је речено да је то 'земља Богородичина'“.

У овом Ћоровићевом тексту тачне су две ствари. Прва, да Света Гора јесте и назива се и до данас „Перивој Пресвете Богородице“ (Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας), и друга: да је цар Константин оснивач многих манастира, па „чак и у Херцеговини“, јер народно предање (истина, записано нешто касније, у XVII веку) не сведочи узалуд да је Манастир Тврдош основан од самог цара Константина, а најновија археолошка ископавања то потврђују: у пронаосу Тврдоша нађене су две ранохришћанске гробнице са сводовима, из IV-V века, приздане уз темеље раније подигнутог храма. (Ово није изузетак у Херцеговини: у селу Паник, сада под Билећким језером, налазе се остаци ранохришћанске цркве из 285. године, а у Петропавловом пољу крај Требиња — темељи старије цркве на којој су затим постављени темељи Јустинијанове цркве из VI века, и тако даље).

Пре неколико година је у Светој Земљи откривен под цркве из времена цара Константина и царице Јелене, са картом Свете Земље у мозаику, где су уцртане контуре свих новоподигнутих од њега и мајке му Свете Јелене цркава. Када је 330. године цар Константин подигао нову престоницу свога хришћанског царства — Цариград, посветио је тај град Пресветој Богороди-

ци. Убрзо потом ће у Цариграду бити подигнути многи манастири, од којих ће манастир Богородице Евергетиде имати велики утицај и значај за подизање манастира Хиландара и његово монашко организовање, као уосталом и нешто пре тога за Студеницу.

Рекосмо на почетку да од Светог Антонија Великог па надаље „манастири настадоше по горама и пустиња се претвори у град“. Таква ненасељена гора и пустиња била је управо полуострво Атос на Халкидици, па је оснивање Светогорских манастира по падинама и огранцима стеновите горе Атона (надморска висина 2.033 метра) било заиста претварање пустиње у насељени град небески — у *Аџонску монашку ђолиџију*.

У *Жиџију* свога оца Светог Симеона каже Свети Сава да је Свети Немања, тј. Старац Симеон, нашао порушени стари манастир у запустелом светогорском крају Милеји, и из темеља га обновио, и тако је настао српски манастир Хиландар, саграђен од његових првих светих ктитора — Симеона и Саве. Било је то тачно *пре осам векова*, дакле лета Господњег 1198.

Следећи велики ктитор Хиландарски био је Свети краљ Српски Милутин (узгред речено: такође други ктитор нашег манастира Тврдоша), од кога потичу неупоредиве лепоте: Саборна Хиландарска црква, несумњиво архитектонски најлепши храм на Светој Гори, као и познати пирг, и друге грађевине у Хиландару и око њега. Трећи велики ктитор био је Свети кнез Лазар Косовски.

Можемо слободно рећи да ниједан побожни српски владар није пропустио да се упише у Хиландарски поменик ктитора и приложника ове Свете обитељи. Цела Српска МЕТОХИЈА, од Пећи и Хвосна до Призрена и Средачке Жупе, била је метох Хиландарски и по томе је и добила своје име, као што је своје првобитно име *Меџохија* имало и наше данашње Гацко, очиглед-

но као некадашњи метох неког Немањића манастира. Дубровник је, због добијених од Немањића поседа на коришћење, плаћао Хиландару 500 дуката годишње, све до 1806. године, када је Наполеон укинуо Дубровачку Републику. Хиландар је имао метохе и у Албанији, дар православне велмошке породице Ивана Кастриота, чији је један син, именован Репош, сахрањен у Милутиновој припрати у Хиландару, а други Иванов син је био Ђурађ Кастриотић, познат као Скендербег, један од задњих бораца против турске инвазије и окупације а за опстанак Православног Хришћанства у Албанији и на Балкану (а шта раде данас несрећни издајници Христа и Православног Хришћанства у Кастриотићевој Албанији и у Хиландарској Метохији и на Косову?!).

Хиландарски ктитори и добротвори били су и Руски цареви и Влашкомолдавске војводе православне, као и новији Српски владари Карађорђевићи и Обреновићи, по мери својој и могућностима свога доба. Из овог Војводства Светога Саве, владари и Архиепископи Херцеговине, као и други знаменити Херцеговци, били су такође ктитори Хиландарски, а одавде су били у Хиландару и многи монаси, преписивачи и иконописци. И данас стоји запис у параклису Светога Георгија на истоименом Хиландарском пиргу (другом по величини после пирга Светог Саве), о томе да је ктитор обновљене цркве Св. Ђурђа на том пиргу био Свети Василије, Митрополит Херцеговачки — слава му и милост! — лета Господњег 1670-ог, дакле на годину дана пре свога блаженог престављења у Господу. Неке обновљене Хиландарске параклисе и обновљену Трпезарију живописао је зоограф Херцеговац Георгије Митрофановић, који је претходно осликао наше манастире Завалу и Добрићево, па стизао својим иконописом и фрескописом и до српских манастира у Далмацији и до саме Патријаршије у Пећи, а онда је свој монашки

живот и ликописни рад завршио у Светом Хиландару на Атосу прве половине XVII века. А пре тога, крајем XIII и почетком XIV века, из Хиландара су нам за Епископе Хумско-Захумске (ова одвајкада Српска земља тек касније, у XV веку, назваће се Херцеговином), дошли Свети Сава Други, најмлађи унук Немањин, синовац Светога Саве и брат краља Уроша Првог, и онда Данило Други, који су затим обојица из Хума изабрани за Српске Архиепископе, вероватно што су и као игумани у Хиландару и као Епископи на Хумској катедри стекли углед и поверење Српског саборног црквено-народног тела оних времена.

А ко нам у Хиландару за ових осам векова није био, или из Хиландара није дошао као велики и знаменит — пред Богом и пред људима?! После Светих родоначелника Симеона и Саве, у Хиландару су и из Хиландара су Српском народу од Бога дати: многи српски Епископи и Архиепископи и Патријарси, Игумани и Духовници, Писци и Песници, Уметници и Градитељи, Дипломате и Просветитељи — пред којима данас „сви ми да се у со преметнемо, не бисмо им ручка осолили“. А и нису они много јели ни пили, ни народно благо трошили, а када су га и трошили није било „на напак и на буздоване, ни добријем коњ’ма на ратове“, него „градећ’ млоге задужбине“ — од Хиландара насред Горе Свете, до Милешевке у Ерцеговини — и још: „градећ по водам’ ћуприје, и дијелећ’ кљасту и слијепу“, тако све до наших дана, када су нашој ратној Сирочади и Рањеницима у Херцеговини и целој Српској, Хиландар и Света Гора неједном несебично помогли и још увек помажу. (Само што, хвала Богу, не труби пред светом о томе, нити даје уцењујући, као неки несрећни и тирански тзв. западни донатори, на које се, уместо на Хиландар, све више угледају и многи Срби, донатори и спонзори из земље и иностранства).

Међутим, највећа и трајна помоћ Светог Хиландара и уопште Свете Горе неизмерива је никаквим материјалним добрима, него само вредностима Царства Небескога, чија је слика и предокус сваки манастир и црква на земљи, а поготову Светогорски манастири и међу њима, као четврти по реду — Српски Хиландар. Монаси су уопште, у историји и животу Православне Цркве, постали „подражаваоци изабраних Божијих Пророка и увенчани су славом Светих Мученика“, како рече један древни хришћански писац IV века. Они су ти који су, по речи Спаситељевој, изабрали најпре „Царство Божије и Правду Његову“ (Мт.6,33), и од тога њиховог Светосавског опредељења — одакле потиче наше познато српско свенародно Косовско опредељење — дошли су нам кроз благодат Божију сви други дарови: духовни, материјални, просветни, културни, уметнички, свечовечански, богочовечански.

Хиландар унутар Свете Горе био је извориште и жива река, одакле је у Српске земље и на читав Балкан, и даље до Влашке, Молдавије и Русије, долазило аутентично Православље: у вери, духовном животу, светитељству, подвижништву, мудрости, писмености, просвети, грађевинарству, сликарству, свеукупној духовности и култури, какву је оваплоћавала Православна Византија. Светогорско монаштво је било, и до данас остало, природни *саборник* свеправославног јединства. Хиландар је у души и срцу, у свести и савести Српског народа одувек сматран и доживљаван као средиште нашег хришћанског, православног бића и битовања. Отуда је долазило и сваки пут се поново будило сазнање о великој улози и свестраном значењу монаштва и манастира за судбину читавог народа нашег. Хиландар је увек био слободан и од царске и од сваке државне власти, па је и отуда долазила, уз све остало, и државничка и дипломатска слободарска

свест и смелост, подстрек и надахнуће за многе важне домаћинске, државно-правне и црквено-народне послове, за дела већих размера, ширих видика и дугорочних последица. Као пример наводимо само Хиландарског игумана Данила, потоњег Хумског Епископа, па Архиепископа Српског, или другог игумана Хиландарског Старца Исаију, у току прве и последње четврти четрнаестог века, чије су заслуге за сву Србију, Српску Цркву и државу непроцењиве.

Хиландарци су били и Доментијан и Теодосије, умни и врло писмени, ретко продуховљени писци и песници, чија су дела, после Светога Саве, ушла у трајно духовно и културно наслеђе Српског и осталих Словенских народа. Доментијан и Теодосије нису били ни издалека усамљене појаве у Хиландару, јер је позната плејада Хиландарских писаца, преписивача, делатника на пољу просвете и културе српске кроз историју, о чему, уз остало, сведочи око 1000 словенских рукописа у Хиландару и велики број других изван Свете Горе, на пример: у Бечу, Паризу, Берлину, Москви, Петрограду, који потичу из Хиландара и Хиландарских испосница и келија. Поменимо, на пример, монаха писара Теодора Граматика из Хиландарског пирга Преображења (чувени рукопис *Шестогнева* 1263. данас је у Москви), па монахе писаре Романа, Теоктиста, Јова, Дионисија, Марка, Атанасија, игумане Доротеја и Виктора, или нашег Херцеговца монаха Аверкија, „родом из земље Херцеге“, који у Хиландару преписује књиге по наруџбини из Српске Босне.

Хиландарски монаси не само да преписују, него они и преводе најбоља дела Светих Отаца са грчког на старосрпски, па је тако још за живота Светог Григорија Паламе, великог вође православних исихаста у XIV веку, преведено његово *Исјоведанье вере* и низ других теолошко-аскетских дела (сачуваних нпр. у старо-

српском рукопису из средине XIV века у Пећкој Патријаршији, који умало није изгорео приликом шиптарског паљења Пећке Патријаршије 1981. године, у ноћи Недеље Православља).

Ово је само један од многих доказа колико су српски монаси Хиландарци и Светогорци били и сами исихасти, од којих су затим неки, Срби и Грци, дошли из Свете Горе у Србију Лазаревића и Бранковића, подигли бројне манастире и подвизавали се по испосницама и молчаницама Српских земаља. Они су у време долазећег Турског ропства били велика духовна и морална подршка страдалном народу православном. Они су били и главни надахнитељи нашег великог Косовског свенародног опредељења, а после Косова они су носили заставу народног отпора туђинском иноверном поробљивачу, а отпор је био првенствено у снази духа, у хришћанској крсно-васкрсној философији живота, у духовности која у светлости Небеске Отаџбине осмишљава и земаљску отаџбину и остале вредности Божије творевине у овоме свету и историји.

Нашем народу остало је трајно сазнање и свест о великој улози српских манастира и монаштва, на челу којих је одувек био и до данас остао Хиландар и Хиландарци. У Карловачкој Митрополији и Српским Крајинама је у XVIII веку присуство Хиландара, и уопште Свете Горе, било снажно, и та историјска улога Хиландара допринела је и оживљавању свести о српској државности, и уопште о Немањића, Лазаревића и Бранковића традиције. Срби су, ма где живели, у Хиландару увек видели поуздано и неуништиво сведочанство своје вере и слободе, своје Цркве и државе, своје духовности и културе. Исто тако, своје нераскидиве везе са Византијом и древним Хришћанским Истоком, са братским Православним Грчким народом, са целокупним Православљем.

Није узалуд рекао и написао у своме *Хиландарском Тийику* Свети Сава: „Ниједно место на земљи не може се са овим упоредити“. А срж тога Светог Места — Хиландара и Свете Горе јесте: „Вера и побожност, љубав и молитва, слога и јединство“, како је рекао опет Свети Сава у Хиландарском *Тийику*.

Нека би у овој нашој прослави **осам векова** Манастира Хиландара помогла нам Пресвета Богородица Хиландарска *Тројеручица*, Свети Ктитори Хиландарски: Симеон и Сава, Свети краљ Милутин, Свети цар Лазар, и сви Свети Хиландарци и Светогорци, да се као људи и као народ покајемо и обновимо, препородимо и преобразимо, јер је само то пут Светосавски и Хиландарски. И само ћемо тако потврдити да „ми пут свој знамо — пут Богочовека“.

Хиландар није сва Црква, али је он символ истине и стварности Цркве Христове у нашем народу. Ко год хоће да критикује Цркву, а има их много таквих, званих и незваних, лаких на језику а незнавених у разуму, нека се сете Светог Хиландара и нека пред њим стану и застану, па онда нека говоре, ако шта имају да кажу.

У Хиландару и пред Хиландаром заиста знамо „Ђе се деде цар Немање благо“. Јер с' у њему „поје Литургија, овог света као и Онога“.

